

Сошников А. О.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
докторант, старший науковий співробітник відділу проблем
модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4998-9713>

Єршова Ю. О.,

здобувачка вищої освіти
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5096-4953>

СУСПІЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ ЯК НОВИЙ ОРІЄНТИР РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню суспільних очікувань як одного з ключових чинників розвитку соціально відповідального господарювання та їх впливу на трансформацію господарського (економічного) законодавства України в умовах європейської інтеграції. Актуальність дослідження обумовлена активним розвитком у праві Європейського Союзу підходів, відповідно до яких здійснення господарської діяльності дедалі більше пов'язується не лише з досягненням економічних результатів, а й із забезпеченням належного рівня соціальної відповідальності бізнесу. Такі підходи поступово знаходять нормативне закріплення в актах *acquis* Європейського Союзу, а тому набувають особливого значення для України в контексті виконання зобов'язань щодо адаптації національного законодавства до права ЄС.

Особливу увагу приділено дослідженню змісту категорії «суспільні очікування» у сфері господарської діяльності. Зазначено, що у вітчизняній правовій доктрині ця категорія переважно досліджується у контексті політичних процесів та виборчих кампаній, тоді як її значення для розвитку господарського законодавства залишається недостатньо розкритим. Запропоновано авторське визначення суспільних очікувань як сформованих у суспільстві, переважно неформалізованих, уявлень та оцінок щодо належної поведінки суб'єктів господарювання, дотримання ними високих стандартів соціально відповідального господарювання та узгодження їх діяльності із суспільними інтересами й потребами.

За результатами дослідження обґрунтовано доцільність формування нового наскрізного принципу господарської діяльності – принципу відповідності суспільним очікуванням. Зміст цього принципу полягає в обов'язку суб'єктів господарювання здійснювати господарську діяльність з урахуванням суспільних інтересів, дотриманням високих стандартів соціально відповідального господарювання та недопущенням поведінки, що суперечить обґрунтованим очікуванням суспільства. Водночас наголошено, що врахування суспільних очікувань не повинно набувати абсолютного характеру, оскільки це може призвести до надмірного обмеження свободи підприємницької діяльності та негативно позначитися на економічній ефективності господарювання. Реалізація принципів соціально відповідального

господарювання має здійснюватися на основі забезпечення балансу між суспільними інтересами та економічними інтересами суб'єктів господарювання.

Зроблено висновок, що подальша адаптація господарського законодавства України до *acquis* Європейського Союзу сприятиме нормативному закріпленню сучасних стандартів соціально відповідального господарювання, посиленню ролі суспільних очікувань у механізмі правового регулювання господарської діяльності та формуванню нових принципів функціонування економіки, орієнтованих на захист публічних інтересів і досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною відповідальністю бізнесу.

Ключові слова: Європейський Союз, право Європейського Союзу (*acquis* ЄС), адаптація законодавства, господарське законодавство, соціально відповідальний бізнес, соціально відповідальне господарювання, суб'єкти господарювання, суспільні очікування, релокація, господарська діяльність, трансформація.

Постановка проблеми. В державах ЄС засади корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ), а наразі вже і засади соціально відповідального господарювання (далі – СВГ) як ключової стратегії розвитку сучасного бізнесу формувались десятиріччями під впливом різних факторів, зокрема і суспільних вимог та очікувань. Унаслідок цього соціально відповідальна поведінка бізнесу в останні роки перетворилася на загальноєвропейський тренд та поступово отримує нормативне закріплення в актах ЄС.

Для України вивчення європейських підходів має особливе значення через необхідність виконання зобов'язань, передбачених положеннями Угоди про асоціацію між Україною з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Так, відповідно до її положень Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити поступову адаптацію національного законодавства до *acquis* ЄС [1], зокрема і господарського.

Окремо потребує аналізу фактори, які впливають на розвиток СВГ, зокрема суспільні очікування. Водночас у правовій

доктрині України здебільшого категорія «суспільні очікування» розглядається в контексті виборчого процесу (президентських і парламентських виборчих кампаній), а не як системний чинник формування державної економічної політики, а відповідно і правового регулювання господарської діяльності. Хоча останніми роками простежується позитивна тенденція до більш активного врахування суспільних очікувань під час підготовки окремих нормативно-правових актів.

Отже, це і зумовлює необхідність вивчення значення суспільних очікувань як чинника розвитку СВГ, його правового регулювання, так і господарського законодавства в цілому.

Стан дослідження. Суспільні очікування як явище досить активно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, зокрема: Т. Тейссенс (Т. Thijssens), Л. Боллен (L. Bollen), Г. Хассінк (H. Hassink), Т. Ямане (T. Yamane) та Ш. Канеко (S. Kaneko) та ін. Значна кількість досліджень також присвячена соціально відповідальній поведінці бізнесу, серед яких можна відзначити напрацювання А. Колот, А. Санченко, А. Токунової, О. Уварової та ін. Водночас СВГ крізь призму суспільних очікувань майже системно не розглядається вітчизняними дослідниками, що зумовлює необхідність проведення відповідних наукових досліджень.

Метою статті є вивчення взаємозв'язку суспільних очікувань та концепції СВГ, а також визначення їх впливу на подальшу трансформацію господарського (економічного) законодавства України під впливом його адаптації до *acquis* ЄС в умовах триваючої збройної агресії, так і подальшого повоєнного відновлення держави.

Виклад основного матеріалу. Вже тривалий час, зокрема в науковій літературі соціологічного та політологічного спрямування наголошується на впливі суспільного запиту на розробку та реалізацію державних політик. Одразу потрібно визначитись, що суспільні очікування – це сформовані уявлення, оцінки суспільства або його значної частини щодо бажаного та допустимої поведінки тих чи інших суб'єктів, а також щодо бажаного розвитку суспільних відносин під впливом різних соціальних, економічних, політичних, екологічних, технологічних та інших факторів. Своєю чергою, в контексті господарської діяльності, зокрема здійснюваної на засадах соціально відповідального господарювання, суспільні очікування представляють сформовані в суспільстві уявлення, оцінки щодо того, якою повинна бути поведінка суб'єктів господарювання, яких високі стандарти соціально відповідальної поведінки вони повинні дотримуватися (зокрема у сфері соціальної, екологічної відповідальності, етичної поведінки, дотримання прав людини тощо), а також яким чином їх діяльність узгоджується з суспільними інтересами та потребами. Такі суспільні очікування здебільшого не мають формалізованого відображення. Однією з активних форм суспільних очікувань виступає суспільний запит, який є вже більш вираженим, здебільшого набуває форми вимоги (наприклад, зміни поведінки суб'єкта господарювання, зміна політик компаній).

Останнім часом все частіше з'являються наукові публікації щодо суспільного впливу не тільки на державу, але і на бізнес, коли суспільство через свої очікування висуває додаткові вимоги до бізнесу. Т. Тейссенс (Т. Thijssens), Л. Боллен (L. Bollen), Г. Хассінк (H. Hassink) аналізуючи вплив громадських та інших організацій на рішення компаній щодо розкриття інформації у сфері КСВ, підкреслюють, що поведінка бізнесу змінює-

ся під впливом суспільних очікувань і вимог щодо прозорості [2]. Японські дослідники Т. Ямане (T. Yamane) та Ш. Канеко (S. Kaneko) наголошують, що різні заінтересовані сторони очікують від компаній соціально відповідальної поведінки, тобто суспільство фактично формує додаткові очікування до бізнесу [3]. Р. Матакан'є (R. Matakanye), Х. Поллі (H. Poll), Б. Мучара (B. Muchara) йдуть ще далі і говорять вже про суспільний тиск на бізнес щодо впровадження ESG-практики, під примусом якого і відбуваються зміни [4].

Слід відзначити, що в Україні поступово відбувається трансформація бізнесу під впливом різних зовнішніх факторів, а також формується соціально-відповідальне бізнес-середовище, де кожен з суб'єктів господарювання враховує не тільки економічний ефект від своєї діяльності, але і усвідомлює свою роль як активного учасника суспільних відносин, що досягається через реалізацію та підтримку різних ініціатив, запровадження та дотримання політик, що дозволяє враховувати суспільні інтереси.

Бізнес, орієнтований на соціально відповідальну поведінку органічно враховує суспільні настрої, що є практичною реалізацією теорії зацікавлених сторін (*stakeholder theory*) Е. Фрімена [5] та складовою загальної концепції СВГ.

Водночас частина підприємств змушена враховувати суспільні очікування під час здійснення своєї господарської діяльності через можливий суспільний тиск (зокрема через так звану культуру «скасування» або споживчого бойкоту), оскільки його ігнорування призводить до репутаційних втрат, які вже зумовлюють зниження попиту на товари чи послуги цього підприємства. В такому випадку досить складно вважати цей бізнес ціннісно орієнтованим, водночас така його поведінка має вимушений характер. Хоча і такий суспільний тиск створює передумови до переоцінки стратегії розвитку бізнесу, що надалі може призвести до більш глибокої трансформації бізнесу. Тобто, якщо на початковому етапі такі підприємства переважно реагують на можливі репутаційні втрати, запити споживачів тощо, тоді у подальшому компанії починають перебудовувати свої внутрішні процеси та політики, що своєю чергою, може сприяти формуванню реальної ціннісної орієнтації, а не тільки через вимушену адаптацію. В результаті бізнес не тільки реагує на тиск різних соціальних груп або можливість його виникнення, але і вибудовує свої рішення з урахуванням можливих суспільних очікувань, тобто стає більш проактивним.

Окремо слід відзначити, що суспільні очікування мають не лише односторонній вплив на господарську діяльність. З певною обережністю можна стверджувати, що бізнес здатний не тільки реагувати на суспільні очікування, але й самостійно формувати окремі з них. Особливо це простежується у політиках окремих міжнародних компаній або великих українських компаній, які фактично встановлюють «підвищені стандарти» соціально відповідальної поведінки. Враховуючи загальні суспільні очікування щодо відповідального ведення господарської діяльності, такі компанії одночасно запроваджують стандарти якості, екологічності, прозорості чи етичної поведінки, що є вищими за середні на відповідному ринку. В результаті це інколи призводить до формування «нової нормальності», коли відповідні стандарти поступово починають сприйматися як загальнообов'язкові для інших суб'єктів господарювання (наприклад, коли бізнес підтримує інший бізнес; надання допомоги військовим підрозділам в умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України). Відповідно, виникають

і нові суспільні очікування як до самої компанії, так і до інших учасників ринку. Отже, можна говорити, що між суспільними очікуваннями та господарською діяльністю існує двосторонній зв'язок, коли суспільство впливає на поведінку бізнесу, а компанії, своєю чергою, здатні формувати нові суспільні очікування.

Слід відзначити, що суспільні очікування є ширшою категорією, ніж інтереси окремих стейкхолдерів (наприклад, споживачів, працівників та інших), оскільки відображають узагальнений суспільний запит щодо допустимих моделей поведінки бізнесу.

Наразі вже можна стверджувати, про фактичне формування нового наскрізного принципу здійснення господарської діяльності, принципу відповідальності суспільним очікуванням, коли суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність з обов'язковим врахуванням публічних інтересів (держави, суспільства, окремих соціальних груп) та очікувань суспільства. Відзначимо, що принцип відповідності суспільним очікуванням є складовою концепту соціально-відповідального господарювання.

В актах ЄС є досить поширеною практикою, коли згадуються такі категорії, як «суспільні очікування», «очікування громадян», «довіра суспільства», «підтримка стейкхолдерів» та схожі, зокрема і в контексті ведення господарської діяльності на засадах СВГ. Розглянемо окремі з них. Європейською комісією неодноразово наголошувалось, що Європейський зелений курс (The European Green Deal), є відповіддю на суспільні очікування щодо подолання кліматичних і екологічних викликів, особливо з боку молоді [6]. За даними Євробарометру (інструмент опитування, який використовується Європейською комісією, Європейським парламентом та іншими інституціями та агентствами ЄС для регулярного моніторингу стану громадської думки в Європі щодо питань, пов'язаних з ЄС, а також ставлення до тем політичного чи соціального характеру [7]), станом на 2025 рік 85 % респондентів вважають зміну клімату серйозною проблемою для світу [8], що свідчить про високий рівень суспільних очікувань громадян ЄС щодо активної екологічної політики, посилення відповідальності держави і бізнесу у сфері охорони довкілля. При цьому зміна клімату визначається респондентами найактуальнішою проблемою в низці держав-членів ЄС та входить до трійки основних проблем у більшості інших держав-членів [8].

В стратегії ЄС щодо КСВ на 2011–2014 роки було відзначено, що оскільки КСВ передбачає взаємодію з внутрішніми та зацікавленими сторонами, вона дає підприємствам можливість краще передбачати та враховувати суспільні очікування, які досить швидко змінюються [9]. Європейська комісія визначала КСВ як «концепцію, за якою компанії добровільно інтегрують соціальні та екологічні питання у свою бізнес-операцію та взаємодію із зацікавленими сторонами» [9]. Хоча відповідна стратегія надалі не оновлювалась через те, що підхід європейських інституцій зазнав принципових змін (соціальні зобов'язання перестають бути добровільним елементом), все ж таки названа стратегія залишається одним з концептуальних документів, який пояснює роль та значення підприємств, про що свідчить досить активне його цитування в наукових працях.

Окремо слід звернути увагу на ухвалену у 2022 році Директиву ЄС 2022/2464 (з подальшими змінами) про корпоративну звітність зі сталого розвитку (Corporate Sustainability Reporting Directive) [10], яка прийшла на заміну Директиви 2013/34/ЄС щодо річної та консолідованої фінансової звітності підприємств [11]. Так, Директива про корпоративну звітність зі сталого розвитку передбачає, що окремі підприємства (зокрема,

великі підприємства, а також малі (окрім мікропідприємств) та середні підприємства, що становлять суспільний інтерес зобов'язані включати до відповідного звіту інформацію, зокрема як бізнес-модель та стратегія підприємства враховують інтереси зацікавлених сторін та має вплив на питання, пов'язані зі сталим розвитком [12]. В даній Директиві також простежується необхідність орієнтації підприємств на суспільний інтерес та потреби зацікавлених осіб, а відповідно і суспільні очікування, хоча відповідні юридичні конструкції прямо в тексті і не використовуються. Оскільки через інструмент розкриття інформації фактично досягаються і суспільні очікування щодо прозорості та відкритості бізнесу, соціально-відповідальної поведінки бізнесу тощо.

Загальний аналіз Директиви дозволяє зробити висновок, що інформація про можливий вплив господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище, права людини тощо є необхідною не тільки для інвестора, який потенційно приймає рішення про інвестування коштів у відповідне підприємство, але і для більш широкого кола зацікавлених осіб, зокрема працівників, споживачів, інститутів громадського суспільства та інших. В Директиві закладений так званий підхід «подвійної суттєвості» (double materiality), коли підприємство зобов'язано враховувати не тільки вплив зовнішніх факторів на свою діяльність (financial materiality), але і вплив своєї економічної діяльності на суспільство, права людини і навколишнє середовище (impact materiality) [13; 14], що також є свідченням концептуальних змін у підходах ЄС, тобто формуванні моделі СВГ.

Відзначимо, що Національною програмою адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС), затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2026 № 438 вже запланована імплементація зазначеної Директиви шляхом внесення відповідних законодавчих змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо запровадження звітності зі сталого розвитку (прийняття законодавчого акту очікується до січня 2027 року) [15].

У 2024 була прийнята Директива ЄС 2024/1760 з належної обачності щодо корпоративної сталості (Corporate Sustainability Due Diligence Directive), яка беззаперечно є показовим прикладом нормативного закріплення необхідності врахування, як публічних інтересів, так і позицій різних зацікавлених осіб при здійсненні господарської діяльності підприємством. Так, стаття 13 Директиви встановлює обов'язковість ефективної взаємодії підприємств з зацікавленими особами, зокрема через проведення відповідних консультацій під час проведення заходів з належної обачності [16]. Хоча у відповідній правовій нормі також не згадуються «суспільні очікування» напряму, але виходячи зі змісту відповідних положень можна дійти до висновку, що вони якраз і спрямовані, як на забезпечення відповідних інтересів різних зацікавлених осіб, на яких господарська діяльність підприємства може мати вплив (працівників, споживачів, місцевих громад, інститутів громадянського суспільства та ін.). Отже, закладений механізм у Директиві можна розглядати як одну з перших спроб закріплення вимоги до бізнесу в частині необхідності врахування суспільних очікувань під час здійснення господарської діяльності. Додатково варто зазначити, що правова рамка належної обачності передбачає, що підприємство здійснює свою господарську діяльність не тільки для досягнення власних економічних інтересів (отримання прибутку), але

і через оцінювання різних впливів своєї діяльності на права людини, екологію та суспільство. Як відзначалось раніше, це може свідчити про формування в праві ЄС оновленого підходу до господарської діяльності, де кожна компанія напряму чи опосередковано зобов'язана виконувати соціальну функцію, яка раніше не була притаманна для всіх підприємств, оскільки раніше соціальну функцію виконували тільки окремі підприємства, які брали на себе відповідні соціальні зобов'язання тільки добровільно, зокрема соціальні підприємства.

Імплементація даної Директиви також передбачена Національною програмою адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) шляхом розробки та прийняття Закону України, який запровадить обов'язкову процедуру належної обачності (due diligence) у сфері прав людини та навколишнього середовища для визначених категорій компаній; створення ефективних механізмів подання скарг та доступу до правосуддя для постраждалих осіб; визначення повноважень національного наглядового органу для моніторингу та забезпечення виконання вимог до липня 2027 року [15]. Водночас В.В. Поєдинок окреслює можливі складнощі при її імплементації. На її думку, яка заслуговує на підтримку, бізнес з держав-членів ЄС порівняно з українським виявився більш підготовленим до впровадження відповідних стандартів, оскільки тривалий час вже здійснював діяльність з урахуванням принципів КСВ. Значна частина українських суб'єктів господарювання фактично минула цей етап розвитку [17], що може ускладнити адаптацію до нових вимог щодо належної обачності та врахування суспільних інтересів у господарській діяльності.

Роль суспільних очікувань простежується й в інших політиках ЄС. Зокрема, Європейська комісія неодноразово наголошувала на необхідності врахування суспільних очікувань під час формування підходів у сфері добробуту тварин. При цьому підкреслюється, що модернізація відповідного регулювання має враховувати не лише наукові та економічні чинники, але й очікування громадян щодо належного ставлення до тварин [18; 19; 20]. Отже, суспільні очікування поступово трансформуються в конкретні положення законодавства ЄС. Зокрема, це простежується під час встановлення вимог до здійснення господарської діяльності, пов'язаної з розведенням, утриманням, транспортуванням, використанням і забоєм тварин.

Наведені підходи ЄС поступово впливають і на розвиток українського законодавства у сфері регулювання господарської діяльності.

Наразі українське законодавство не містить чіткого закріплення вимог щодо врахування суспільних очікувань при здійсненні господарської діяльності. Водночас окремі нормативно-правові акти опосередковано передбачають необхідність урахування суспільних інтересів та суспільних очікувань. В Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 № 66-р, визначено поняття «соціально відповідального бізнесу», як діяльність якого повинна враховувати інтереси та очікування суб'єктів господарювання і суспільства [21].

В Принципах корпоративного управління, затверджених рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22 липня 2014 № 955, відзначається, що належне корпоративне управління передбачає врахування законних інте-

ресів та активну співпрацю із зацікавленими особами, які мають легітимний інтерес у діяльності товариства, з огляду на те, що бізнес не може існувати незалежно від суспільства, в якому він функціонує, а кінцевий успіх його діяльності залежить від внеску всіх зацікавлених осіб. Також зазначається, що суб'єкти господарювання повинні враховувати інтереси зацікавлених осіб під час прийняття рішень або здійснення дій, які можуть тим чи іншим чином вплинути на таких осіб, зокрема при реалізації соціальних та екологічних програм, створенні робочих місць тощо [22].

Тому можна зробити попередній висновок, що з огляду на необхідність адаптації українського законодавства до права ЄС, національне законодавство, зокрема у сфері регулювання господарської діяльності, зазнає суттєвих змін, а така категорія, як «суспільні очікування», буде повноцінно інтегрована у національну правову рамку, що дозволить посилити орієнтацію господарської діяльності на дотримання принципів СВГ, врахування суспільних інтересів та забезпечення балансу між приватними економічними інтересами та потребами суспільства.

Суспільні очікування також зумовлює появу нових практик і підходів, а відповідно трансформацію та розширення соціально відповідальної поведінки. Неспровокована збройна агресія російської федерації, а відповідно її наслідки посилюють необхідність врахування суспільних очікувань у всіх сферах діяльності, зокрема і у господарській діяльності. Як приклад суспільних очікувань до бізнесу під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну можна навести категоричне несприйняття продовження бізнесом господарської діяльності на тимчасово окупованих територіях. Значна частина українського суспільства виходила з того, що бізнес не повинен взаємодіяти з окупаційною владою та здійснювати діяльність, яка зумовлює сплату податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів незаконно створених окупаційних утворень, оскільки такі кошти фактично в подальшому використовувались для фінансування триваючої збройної агресії російської федерації проти України. Своєю чергою, суспільство підтримувало релокацію виробних та інших потужностей до підконтрольних Україні, відносно більш безпечних регіонів. Водночас не можна стверджувати, що саме суспільні очікування спонукали до релокації суб'єктів господарювання. Безумовно таке рішення було зумовлено комплексом факторів, в першу чергу, безпековими ризиками, ціннісним баченням бізнесу, економічною доцільністю, законодавчими обмеженнями та заборонами. Водночас недооцінювати роль суспільних очікувань також не можна, які мали можливість в подальшому перерости до споживацького бойкоту.

Суспільство очікує від суб'єктів господарювання, зокрема і релокованих не тільки посилення економічних результатів, які своєю чергою, дозволять створювати нові робочі місця, збільшувати обсяги виробництва, збільшити надходження до бюджетів (через сплату податків), але і взяття на себе додаткових зобов'язань перед працівником, громадою (де знаходиться виробництво), окремими групами населення чи державою загалом.

Такі тенденції вже є актуальними зараз (під час триваючої збройної агресії), а також безумовно будуть актуальними і після завершення чи призупинення військової агресії, в процесі вже повного відновлення, коли суспільство очікуватиме, що саме український бізнес братиме активну участь у відбудові чи створенні нових інфраструктурних об'єктів, як для розбудови свого бізнесу, так і об'єктів соціальної сфери; а також буде більш

активно залучати до працевлаштування соціально-вразливі категорії, зокрема демобілізованих осіб, учасників бойових дій та внутрішньо переміщених осіб).

У 2025 році в межах всеукраїнського опитування було встановлено, що українці вважають неприйнятними такі практики, як уникнення сплати податків без порушення закону, виплата частини заробітної плати працівникам «у конвертах», неформальні домовленості з владою для пришвидшення ухвалення потрібних рішень, а також публічний тиск на владу з метою ухвалення вигідних для бізнесу рішень (лобізм) [23]. Відмітимо, що застосування відповідних практики не відповідає засадам відповідального ведення бізнесу. Водночас респонденти оцінили свої очікування від бізнесу та фактичний рівень їх реалізації. Так, створення робочих місць основним завданням бізнесу вважають 59 % опитаних, тоді як фактичну реалізацію цього завдання позитивно оцінюють лише 52 %. Чесну сплату податків як суспільне очікування визначили 53 % респондентів, однак, на думку тих самих громадян, реально чесно сплачують податки лише 23 % суб'єктів господарювання. Підтримку оборони держави та ветеранів очікують від бізнесу 50 % опитаних, тоді як фактичну реалізацію такої підтримки відзначили лише 37 %. Крім того, 29 % громадян вважають, що бізнес має допомагати у відбудові зруйнованого житла та інфраструктури, проте лише 21 % опитаних переконані, що така допомога вже надається бізнесом. Підтримку молоді та освіти визначили актуальним пріоритетом 22 % респондентів, однак лише 9 % вважають, що бізнес реалізує відповідні заходи. Участь бізнесу в розвитку медицини та науки підтримують 19 % опитаних, тоді як фактичну реалізацію відповідних ініціатив відзначили лише 6 %. Необхідність лідерства бізнесу в етичній поведінці підкреслили 10 % респондентів, хоча, на їхню думку, лише 2 % бізнесу впроваджують відповідні практики. Підтримку культури пріоритетом діяльності бізнесу вважають 6 % громадян, а фактичний рівень реалізації таких ініціатив оцінено у 5 %. Як зазначають організатори дослідження, за окремими категоріями спостерігається суттєвий розрив між суспільними очікуваннями та реальною поведінкою бізнесу (за оцінками респондентів). Окремо підкреслюється, що на загальну рамку відповідальної поведінки бізнесу значно впливають наслідки триваючої збройної агресії російської федерації, хоча суспільні очікування цим не обмежуються, суспільство очікує від бізнесу більш ширшої підтримки громад, освіти, молоді, медицини та науки [23]. Наведені результати дослідження свідчать про формування в українському суспільстві вже чітких очікувань щодо соціально відповідальної поведінки бізнесу.

Отже, варто відзначити, що суб'єкти господарювання повинні враховувати суспільні очікування, але при цьому здійснювати їх і критичну оцінку. Їх абсолютизація та прагнення до врахування всіх суспільних очікувань може мати ознаки утопічної моделі, здатної негативно впливати на ефективність всієї господарської діяльності. У зв'язку з цим особливого значення набуває забезпечення балансу між реалізацією принципів СВГ та економічними інтересами суб'єкта господарювання.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було визначено вплив суспільних очікувань на подальшу трансформацію господарського (економічного) законодавства України під впливом його адаптації до аспис ЄС в умовах триваючої збройної агресії, так і подальшого повоєнного відновлення держави.

Запропоновано визначення суспільних очікувань у сфері господарської діяльності як сформованих у суспільстві (здебільшого не формалізованих) уявлень та оцінок щодо того, якою повинна бути поведінка суб'єктів господарювання, яких високих стандартів соціально відповідальної поведінки вони повинні дотримуватися, а також яким чином їх діяльність узгоджується з суспільними інтересами та потребами.

Встановлено, що через адаптацію до права ЄС, в національне законодавство, зокрема господарське, буде інтегрована категорія «суспільні очікування», що дозволить посилити орієнтацію господарської діяльності на дотримання принципів СВГ, врахування суспільних інтересів та забезпечення балансу між приватними економічними інтересами та потребами суспільства.

Обґрунтовано формування нового наскрізного принципу господарської діяльності, принципу відповідності суспільним очікуванням, який передбачає, що суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність з обов'язковим врахуванням публічних інтересів та очікувань суспільства. Даний принцип потребує закріплення в законодавстві, яке визначатиме загальні засади здійснення господарської діяльності, зокрема у разі прийняття відповідного кодифікованого акту.

Доведено, що врахування суспільних очікувань не може набувати абсолютного характеру, оскільки вбачається, що це може негативно вплинути на економічну ефективність господарської діяльності. Тому реалізація принципів СВГ повинна здійснюватися із забезпеченням балансу між суспільними інтересами та економічними інтересами суб'єкта господарювання.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Thijssens T., Bollen L., Hassink H. Secondary Stakeholder Influence on CSR Disclosure: An Application of Stakeholder Salience Theory. *J Bus Ethics*. 2015. №132. S. 873–891. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2623-3>
3. Yamane T., Kaneko S.. What Motivates Stakeholders to Demand Corporate Social Responsibility: A Survey Experiment. *Sustainability*. 2021. № 13 (15). URL: https://www.researchgate.net/publication/353452599_What_Motivates_Stakeholders_to_Demand_Corporate_Social_Responsibility_A_Survey_Experiment
4. Matakanye R. M., van der Poll H. M., Muchara B. Do Companies in Different Industries Respond Differently to Stakeholders' Pressures When Prioritising Environmental, Social and Governance Sustainability Performance? *Sustainability*. 2021. №13 (21). URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/21/12022>
5. Stakeholder theory. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/stakeholder-theory>
6. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
7. About Eurobarometer. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/about/eurobarometer>
8. Climate change. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3472>
9. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52011DC0681>

10. Consolidated text: Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02022L2464-20260318>
11. Consolidated text: Directiva 2013/34/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de 26 de junio de 2013 sobre los estados financieros anuales, los estados financieros consolidados y otros informes afines de ciertos tipos de empresas, por la que se modifica la Directiva 2006/43/CE del Parlamento Europeo y del Consejo y se derogan las Directivas 78/660/CEE y 83/349/CEE del Consejo. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013L0034-20130719>
12. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02022L2464-20260318>
13. Wong S. C. Y. Double materiality: Broadening corporate sustainability reporting to encompass societal and environmental impacts. URL: https://www.stewardshipcommons.com/article/simon-wong/2023/10/02/double-materiality-broadening-corporate-sustainability-reporting-to-encompass-societal-and-environmental-impacts?gad_source=1&gad_campaignid=20854122447&gbraid=0AAAAAp7Q-uum5keJbFoliahzQAWTooZFC&gclid=CjwKCAjw8arQBhB9EiwAfIKdQrQQICsZkIdsE2KbUefm2J72tpOviY4SZtW69RSGzV-uLxMsMsY-xoC9YgQAvD_BwE
14. Sustainable finance. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/754701/en>
15. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis EC): Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2026 № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text>
16. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng>
17. Поєдинок В.В. Корпоративна сталість: новий порядок денний для комплаєнсу й консалтингу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. №1. Т. 34(73). С. 42–47. URL: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/07>
18. Animal welfare in the EU. URL: https://food.ec.europa.eu/animals/animal-welfare/overview_en
19. Animal welfare. URL: https://commission.europa.eu/topics/animal-welfare_en
20. Animal welfare protection in the EU. Strategy and law. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747131/EPRS_BRI\(2023\)747131_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747131/EPRS_BRI(2023)747131_EN.pdf)
21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80>
22. Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14>
23. Справедливість, довіра й багатство: як українці оцінюють ресурси, успіх і соціальну справедливість. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2026/04/16.2026_spravedlyvist-dovira-j-bagatstvo.pdf

Soshnykov A., Yershova Yu. Public expectations as a new benchmark for the development of Ukraine's commercial legislation

Summary. This article examines public expectations as one of the key factors in the development of socially responsible business practices and their impact on the transformation of Ukraine's commercial (economic) legislation in the context of European integration. The relevance of this research stems from the active development within European Union law of approaches whereby the conduct of business activities is increasingly linked not only to the achievement of economic results but also to ensuring an appropriate level of corporate social responsibility. Such approaches are gradually being enshrined in the European Union's *acquis communautaire* and are therefore of particular significance for Ukraine in the context of fulfilling its obligations to align national legislation with EU law.

Particular attention is paid to examining the meaning of the category 'social expectations' in the sphere of economic activity. It is noted that, in domestic legal doctrine, this category is predominantly examined in the context of political processes and election campaigns, whilst its significance for the development of economic legislation remains insufficiently explored. The author proposes a definition of public expectations as the perceptions and assessments, formed within society and predominantly informal, regarding the appropriate behaviour of business entities, their adherence to high standards of socially responsible business conduct, and the alignment of their activities with public interests and needs.

The findings of the study substantiate the case for establishing a new overarching principle of economic activity – the principle of meeting public expectations. The essence of this principle lies in the obligation of economic entities to conduct their economic activities whilst taking public interests into account, adhering to high standards of socially responsible business conduct, and refraining from behaviour that runs counter to society's reasonable expectations. At the same time, it is emphasised that taking public expectations into account should not become an absolute requirement, as this could lead to excessive restrictions on the freedom of entrepreneurial activity and negatively impact economic efficiency. The implementation of the principles of socially responsible business conduct must be based on striking a balance between public interests and the economic interests of business entities.

It is concluded that the further adaptation of Ukraine's economic legislation to the European Union's *acquis* will contribute to the regulatory enshrinement of modern standards of socially responsible economic management, strengthen the role of public expectations in the legal regulation of economic activity, and shape new principles for the functioning of the economy, focused on protecting the public interest and achieving a balance between economic efficiency and corporate social responsibility.

Key words: European Union, European Union law (EU *acquis*), legislative adaptation, commercial law, socially responsible business, socially responsible business practices, business entities, public expectations, economic activity, transformation.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026